

Сучасний підхід до мовної освіти потребує формування всебічно розвиненої, духовно багатой особистості, спроможної на соціальну адаптацію і репрезентацію власної індивідуальності засобами рідної мови. На це орієнтують Національна доктрина розвитку освіти в Україні; Державний стандарт базової і повної освіти, програми з української мови. У Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ ст. вказано: „Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя...”¹

Успішна участь особистості в суспільних процесах, задоволення власних практичних потреб значною мірою залежить від здатності до ефективної комунікації. Через пізнання і спілкування людина так чи інакше впливає на дійсність, змінює її, реалізує свої творчі можливості в усіх сферах життя. Отож пріоритетною стає проблема формування комунікативної компетенції як провідного компонента у структурі загальної підготовки й розвитку особистості. На потребі дня – формування комунікативної особистості – людини, яка володіє вміннями й навичками вільно, доцільно користуватися засобами рідної мови.

Завдання вчителя-словесника на сучасному етапі – пошук нових організаційних форм навчання, спрямованих на створення оптимальних умов для піднесення ефективності навчально-виховного процесу, реалізації особистісного потенціалу кожного учня, формування досвіду творчої діяльності й емоційно-ціннісного ставлення до світу.

Останнім часом у педагогічній науці з'явилося чимало досліджень, присвячених проблемі формування комунікативно-мовленнєвих умінь учнів (Л.Давидюк, Г.Михайловська, М.Казанджієва, Р.Мельникова, Г.Демидчик та ін.), у яких наголошується на формуванні зазначених умінь як одному із аспектів розвитку творчої мовної особистості.

Колектив кафедри мови та літератури Миколаївського морського ліцею імені професора М.Александрова пропонує свою систему роботи по формуванню комунікативної компетентності учнів, в основу якої покладена робота над словом як інструменту мовної особистості, з огляду на те, що вимоги щодо оволодіння словом зумовлені проблемами гуманітаризації освіти, потребами соціалізації особистості, її самореалізації.

¹ Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст... - К.: Вид-во „Шкільний світ”, 2001

Предмет дослідження – креативність (бажання, здатність створювати що-небудь, здатність вплинути на стосунки з іншими людьми)

Об'єкт – учні

Мета дослідження – визначення інструментарію педагогічного впливу на розвиток креативних здібностей учнів

Практичне значення – вміння учнями одержувати значущий кінцевий результат

Гіпотеза – якщо педагоги будуть бачити в учневі особистість і сприяти , то учні будуть націлені на , в основу якої покладена активна інтеграція до культурного надбання України.

Ця робота проводиться комплексно і є органічною складовою різних шляхів формування комунікативної компетентності. (Додаток №1)

На кафедрі створена певна система роботи над словом, яка втілена в декількох етапах:

8 клас – „Спочатку було Слово”

9 клас – „Слово – найменша одиниця тексту”

10 клас – „У глибинах тексту”

11 клас – „Писати – означає читати себе”

Ця система формує в учнів уміння застосувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями, адекватними меті спілкування і виявляє володіння мовленнєвими та комунікативними вміннями й навичками і формує толерантність особистості.

Пропонована система роботи над словом ґрунтується на теоретичних засадах психологічної теорії асоціативності засвоєння знань (С.Рубінштейн, Ю.Самарін) і поетапного формування розумових дій (П.Гальперін, Н.Талізін); вчення про закономірності навчання та психічний розвиток особистості, формування в учнів творчих здібностей, необхідність і специфіку педагогічного керівництва названими процесами (Л.Виготський, В.Давидов, Д.Ельконін, В.Сухомлинський), концепції особистісно зорієнтованого розвиваючого навчання (І.Якиманська).

З огляду на зазначене вище вважаємо, що основою формування комунікативної компетентності має бути розвиток комунікативної особистості учня з великим пізнавальним досвідом, високим рівнем комунікативної компетенції, стійким прагненням удосконалювати власне мовлення, розвивати творчі здібності.

У запропонованій поетапній роботі над формуванням такої особистості знайшла відображення думка фахівців (Л.Виготський, В.Паламарчук, С.Рубінштейн) про те, що навчання молодших за віком учнів повинно базуватися на алгоритмізації розумових дій, послідовність яких та озброєння правилами міркування обов'язково ведуть до розв'язання задач певної категорії. (У нашому випадку – схема-алгоритм „Енциклопедія одного слова” для учнів 8 класу, алгоритми роботи над текстом – 9,10 клас). Тоді старшокласники вже свідоміше переходять до скорочених, схематичних орієнтовних основ мислення і їх подальше навчання спиратиметься на широкий досвід розумової роботи на засадах єдності репродуктивної та пошукової роботи (Цикли „У глибинах тексту”, „Писати – означає читати себе”).

Формування комунікативної компетентності засобами слова починається в ліцеї з наймолодшої вікової групи – восьмикласників. На цьому етапі зусилля педагогів скеровані на розширення словникового запасу учнів, вільне володіння всіма мовними ресурсами, засвоєння їх зображувальних, термінологічних, емоційно-експресивних багатств. Сформувати ці вміння допомагає робота над проектом „Енциклопедія одного слова”, який включає такі етапи:

1. Ознайомлення учнів з опорною планом-схемою. (Додаток №2)
2. Забезпечення інформаційного простору: ознайомлення зі словниками, електронним ресурсом.
3. Добір фактичного матеріалу.
4. Пошук ідей щодо структурування матеріалу, його систематизація.
5. Оформлення „Енциклопедії одного слова”.
6. Захист робіт.

Ці етапи відповідають життєвим циклам проекту і допомагають сформувати в учнів не тільки комунікативні навички, але й елементи науково-дослідницької роботи як вищої форми вияву самостійності в пізнавальній діяльності.

Педагогічну цінність запропонований нами проект має ще й тому, що він допомагає кожному учневі розкрити свої потенційні здібності, нахили, які можуть бути задіяні на різних етапах роботи над проектами.

На цьому етапі роботи доцільні такі прийоми роботи зі словом, як сенкан, „асоціативний куш”, „квітка суджень”, асоціативний ланцюжок, укладання тематичних мозаїк, лексико-семантичних колажів. Все це разом допомагає вирішити наступні задачі:

- зацікавити предметом, реалізувати потребу в поглибленні знань розширенням світогляду;
- реалізувати потребу учнів у творчому застосуванні знань;
- дати змогу самовиразитися, самоствердитися.

Методика впровадження та зразки застосування названих прийомів висвітлені у методичній розробці Сущенко Н.А. „Робота зі словом як елемент текстоцентричної технології”. (Додаток №3)

Кінцевим результатом даного проекту є укладені учнями „Енциклопедії одного слова”. (Додаток №4)

Логічним продовженням такої роботи у 9 класі є робота над розкриттям ролі слова як найменшої одиниці тексту. Учні вчатьсЯ добирати лексику за тематичним принципом на основі соціокультурної лінії навчальної програми. В одних випадках це можуть бути тематико-функціональні групи слів (у роботах учнів „тематичної мозаїки”), а в інших лексико-семантичні групи.

Перевага тематичного принципу в тому, що він зберігає природну для мовлення ситуативно-тематичну організацію мовного матеріалу і зумовлені нею зв'язки мовних елементів.

Засвоєння тематичних груп помітно полегшує усвідомлення і запам'ятовування народознавчої лексики, створює асоціативні зв'язки між ними та сприяє виробленню вміння правильно вживати слова. Саме тому тематична організація лексики, на нашу думку, є вихідною у текстоцентричній технології. Принципи комунікативності й системності при цьому виступають в органічній єдності.

Сформовані вміння дають змогу учням виділити у будь-якому тексті ключові слова або скласти за „тематичною мозаїкою” власне творче висловлювання. Складені учнівські „тематичні мозаїки” – прообраз майбутніх творчих робіт. Складовою частиною цієї роботи є й дидактичне забезпечення уроку – збірник само диктантів на основі соціокультурної лінії. (Додаток №5)

Подальший розвиток цієї роботи, на нашу думку, може полягати в уведенні вчителями до лексико-семантичної групи слів двох-трьох нових незнайомих для учнів і подальша робота по з'ясуванню їх значення. Таке ускладнення допоможе не тільки розвивати учнів (висловлювання ними припущень, робота зі словником і т.д.), але й дасть змогу перейти до наступного етапу – роботи з текстом.

Надання переваги у наступних класах (10-11) роботі з текстом дає право стверджувати про застосування текстоцентричної технології, в основі якої – текст. Він є епіцентром уроку, не тільки інструментом формування мовної особистості, але й засобом розвитку творчого учня.

Центральне місце в названій технології займає опора на зв'язний текст, на слово в найширших ареалах його побудування, багато аспектного смислового та символічного виявах.

Основними напрямками роботи з текстом на даному етапі є:

1. формування теми, ідеї тексту;
2. визначення функції заголовку;
3. з'ясування стилю та типу мовлення;
4. ключові слова і словосполучення, що розкривають мікротеми;
5. художні засоби тексту.

Така послідовність роботи з текстом допомагає не тільки проникнути в його глибини, з'ясувати його ідейно-художній задум, але й підготувати учнів до творчих робіт. Для цього на допомогу учням були укладені посібники з основними алгоритмами аналізу тексту. (Додаток №6)

Створення учнями творчих робіт – результат послідовної роботи над словом, текстом.

Запропонована нами система роботи над формуванням комунікативної компетентності учнів дає змогу сформувати особистість з міцними знаннями і з пізнавальним досвідом, високим рівнем комунікативної компетентності, стійким прагненням удосконалювати власне мовлення, розвивати творчі здібності. До результатів системної роботи над словом віднесемо:

1. Високий рівень навченості з предмету випускників Морського ліцею: якісний показник навченості за результатами ЗНО – 83,4% (по Україні цей показник становить – 49,62%). За рейтингом серед середніх учбових закладів за результатами ЗНО – III місце (після гуманітарних гімназій).

2. Стабільні щорічні призові місця на міських олімпіадах та Міжнародному конкурсі знавців рідної мови імені П.Яцика. (Додаток №7)
3. Тенденція до зростання у призових місцях у конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт в МАН. (Додаток №8)
4. Щорічне видання ліцейських збірок учнівської творчості „Проби пера” (п’ять років підряд).
5. Участь і здобуття призових місць у міських, обласних конкурсах учнівської творчості. (Додаток №9 - „Надруковані твори учнів нашого ліцею”)
6. Фахове зростання, удосконалення педмайстерності вчителів кафедри.
7. Самореалізація і соціалізація випускників-ліцеїстів, для яких робота над словом стало засобом самоствердження, професією, життєвим натхненням. (Додаток №10 – „Ведемо до успіху”)